

що вона цього не знаходить, то вимушена звертатися до Бога» [Дуденок В.И. Духовность как показатель мировоззрения и культуры // Роль научного мировоззрения и активизация человеческого фактора. – М.–Чебоксары, 1990. – Ч.2. – С.34-35].

В сучасних умовах значно актуалізується пізнавальна функція релігії. На всіх етапах свого становлення людині необхідна внутрішня опора, яка вбачається у відповідях на «вічні» питання: існування смерті, доцільності, вічності, безкінечності, далеких космічних зв'язків тощо. Відповіді на такі питання не можуть бути всеохоплюючими, повними, абсолютними, знайденими відразу і назавжди, тому релігійні відповіді виступають універсальним варіантом: «Бог виявляється на зразок людини, але перенесеної у безкінечну далину» [Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. – Вопросы философии. – 1992. – №7. – С.175].

Народні релігії, утворюючись на основі давніх, язичницьких, архаїчних вірувань етносів, не можуть не спиратися на загальнозначущі для людства в цілому культурні цінності, не враховувати потреб часу. З іншого боку, неможливо спиратися на статус загальнозначущих, глобальних цінностей, якщо не знаходити їм підживлення у своїй традиції, досвіді. Переходячи на локальний рівень існування, народні релігії обмежуються родовими традиціями (в межах «лише для своїх») і можуть втратити значущість для інших.

Т. БЕДНАРЧИК ■

МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В РІДНОВІРСЬКОМУ РУСІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Достатньо довгий час український рідновірський релігійний рух у діаспорі другої половини ХХ століття сприймався як відносно цілісне явище. В полі зору науковців перебували, насамперед, погляди В.Шаяна та Л.Силенка через доступність для вивчення їх головних праць. За останні роки до наукового обігу була введена інформація про віровчення низки інших українських рідновірських релігійних спільнот, які функціонували у діаспорному середовищі. Це дало можливість почати вивчення достатньо різновекторних поглядів цих спільнот на міжконфесійні відносини. Цінним для сучасності є те, що ці погляди, певною мірою, відображали ідеали розуміння місця релігії в суспільному житті патріотично і державницьки налаштованими українцями діаспори. Два головні напрямки формування ідеології міжконфесійних відносин у рідновірстві були задані темами оцінки світових релігій (насамперед, ролі християнства) та конкуренції між самими рідновірськими спільнотами.

Ставлення В.Шаяна до християнства різнобічне. Викриваючи негативну роль християнства в історії українського та інших народів, він не зосереджувався на його агресивній критиці. Він навіть розглядав перших християн як позитивний приклад прояву ідеалізму в процесі становлення самотньої віри.

На думку В.Шаяна, феномен двовір'я українського народу виник внаслідок своєрідного „двовір'я» у самому християнстві, яке увібрало багато ідеологічних і культових елементів від первісних і національно-державних релігій часів Стародавнього Світу та Середньовіччя [Шаян В. Віра забутих предків // Шаян В. Віра забутих предків. – Лондон – Гага, 1979. – С. 16].

У своїх працях і публічних виступах В.Шаян відмовився визнавати моральну вартість Біблії в зв'язку з тим, що сучасне християнство не піддало осуду сюжету Старого Завіту, в яких оповідається про знищення народів, яким протистояли біблійні євреї, і намагалося знайти в них якийсь алегоричний зміст. Він засуджував християнство за ідеологічну підтримку експансії германців проти слов'ян і знищення їх самотньої культури: „Жорстоко і до щенту винищили пам'ятники і тексти старовинної нашої віри. Гаї священні попалено. Статуї порубано. Святині спалено. Зовсім так, як учив Мойсей і як це здійснювали християни під час ширяння християнізму» [Шаян В. Найвища Святість (Студія про Свантевита). – Лондон – Торонто, 1971. – С. 97]. В.Шаян розглядав антицерковну політику комуністів і нищення ними християнських святинь як кармічну розплату християнства за духовне підкорення народів. Він передрікав кризу християнства у недалекому майбутньому та його занепад.

■ **Тарас Беднарчик**, кандидат філософських наук, Вінницький Національний медичний університет імені М.Пирогова, асистент кафедри філософії.

В.Шаян мав антиїудейські погляди, що були викладені в праці „Біблія як ідеологія» (1970). На його думку, ідеологія іудаїзму, відображена, зокрема, в Старому Завіті, спрямована на підкорення світу сповідниками цього віровчення. Він закликав індоєвропейські народи не визнавати месіанства біблійних євреїв та чинити опір духовному поневоленню: „Повстала і повставатиме проти жидівська самооборона народів так довго, як довго жида будуть провокувати ці народи своїм божевільним уявленням про свою „єдиновибраність». Найбільш успішна самооборона може постати тільки на ґрунті правильного вивчення і правильної оцінки жидівської віри» [Шаян В. Біблія як ідеологія (Студія із ділянки порівняльного релігієзнавства). – Лондон, 1970. – С. 20].

На думку В.Шаяна, рідновірська релігія повинна бути толерантною у ставленні до культур інших народів, однак з правом на ідеологічний самозахист. Показником значення релігії має бути її внесок у скарбницю досягнень людства. Він застерігав від прагнення оголосити будь-яку релігію універсальною для широкого кола народів, що загрожує їм духовним поневоленням [Шаян В. Висновок. Лист до Друзів // Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 877].

На початку 1970-х років В.Шаян піддав критиці ідеологію РУНВіри Л.Силенка за проповідь монотеїстичної віри в Дажбога, що, на його думку, є відходом від «панарійського генотеїзму», та за те, що Л.Силенко відмовлявся визнавати своє «учнівство» в Ордені Лицарів Бога Сонця» в 1940-х роках. Осуд В.Шаяном концепції рідновірського монотеїзму за «відхід від традиції» виглядає як його особиста упереджена позиція, оскільки він сам сформував власне виразне політеїстичне вчення на завершальному періоді творчості в кінці 1960-х – на початку 1970-х років під впливом оприлюдненої «Велесової книги».

Погляди РУНВіри на міжконфесійні відносини також зазнавали змін у зв'язку із подоланням різних етапів становлення цієї течії. Характерною особливістю раннього етапу релігійної діяльності Л.Силенка (1964 – 1971 роки) було відкрите висловлювання ним радикальних поглядів. В статті «Зрада. Філософія законспірованих ворогів України» (1965) йшлося про те, що в сучасну епоху колонізація територій здійснюється за допомогою ідеологій: «Під кличами тепер модного гуманізму, екзистенціалізму, нігілізму, панєвропеїзму, християнської справедливості, законспірованого антисемітизму (який має провадитися під контролем жидів) і, особливо, діалектичного інтернаціонального комунізму». За передбаченнями Л.Силенка, у зв'язку із майбутнім перенаселенням планети слабкі народи приречені на вимирання. Україна через свої природні ресурси є привабливим для загарбання об'єктом і має багато ворогів. Потенційними суперниками України є Росія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина та Ізраїль. Україна може стати найвпливовішою в Європі та світі державою, коли докорінно реорганізує свій духовний світ. Повинна з'явитися нова українська нація. Вона буде складатися з людей, що «стихийно родяться з вільними інстинктами володарів» у суспільстві, де панує рабський світогляд сучасників. Об'єднання «вільних володарів» здійснить геній, який перший проголосить правду про справжні причини поневолення українського народу. Л.Силенко пророкував, що Україна має або загинути, або виконати місію несення нової духовності на планеті: «або Україна має бути знищена і сліди її будуть розвіяні гураганами нових воєн, або Україна стане оновителем національної духовності народів Земної Планети» [Силенко Л. Зрада. Філософія законспірованих ворогів України // Рідна Віра. – 1965. – №6-7. – С. 3-9].

Таким чином, есхатологічне вчення Л.Силенка передбачало поширення РУНВіри серед українців, їх перемогу в боротьбі за національне звільнення і державність та перетворення України в світову наддержаву нового типу. Зрозуміло, що за таких умов майбутнього християнство в різних його конфесійних проявах мало б опинитись в Україні у маргінальному становищі. Хоча Л.Силенко методично критикував християнство і вишукував різноманітні історичні приклади негативного впливу християнських конфесій на становище українців та їх державності, він вважав за його головну ваду неукраїнське походження. Ще на початку проповідницької діяльності він висловлював гіпотетичну можливість визнати це релігійне вчення за умови його українського походження.

В статті «Богославчі Основи Рідної Української Національної Віри» (1966) Л.Силенко протиставляє два види «поняття про Бога»: «іманентні» – «Українські поняття про Бога» (постають як зрозумілі і прийнятні для сучасності), та «трансцендентальні» – «Юдейські поняття про Бога» (постають як непривабливі і неприйнятні). Основи «іманентної» РУНВіри «самонародилися» п'ять з половиною тисяч років тому в свідомості мешканців стародавньої України – «Оріяни» на основі їх життєвого досвіду. Дажбог – це Воля, «яка була перед постановням буття і небуття, як неозначена і невловима відсутність вічності». Дажбог в минулому та в наш час проявляється в душах та помислах людей. Природа є «втіленням і натхненням Дажбога». За допомогою інтерпретації санскритських слів Л.Силенко пояснює поняття «Дажбог» як «світлоумне натхнення», яке ставить людину понад тваринним світом. Семітські племена, за Л.Силенком, вели кочовий спосіб життя і мали

низький рівень розвитку культури. Основою їх понять про Бога стали «хворобливі видіння» та сни. Природа ставила ці племена на межу голодної смерті, тому вони не вірили, що він знаходиться в природі і вірили в нього «сліпо». Таке богорозуміння, за Л.Силенком, є «трансцендентним» і чужим для українського народу. Давні євреї запозичили деякі «іманентні» поняття Бога від давніх українців (шумерів), які переселилися на Близький Схід. Сучасне християнство постає як недосконале, тому що намагається поєднати ці обидва протилежні поняття Бога і не може досягнути бажаного результату [Силенко Л. Богознавчі Основи Рідної Української Національної Віри // Рідна Віра. – 1966. – №10. – С. 1-3].

Л.Силенко відкрито проголошував свій ідеологічний конфлікт з іудаїзмом, як з релігією «аристократів світу»: «Потім Кацельсон... спокійно сказав: «Ти сатана». Я відповів, що я тішуся, що я ваш сатана. Ваше рідне слово в перекладі на нашу мову «сатана» – це значить, «ворог» [Силенко Л. День Третій // Рідна Віра. – 1965. – №4-5. – С. 23]. Л.Силенко проголосив, що в минулому мало місце протистояння між давньоукраїнською та єврейською духовними культурами, ареною якого став Близький Схід. Він включив у своє віровчення картину боротьби між стародавніми українцями та євреями. Одночасно Л.Силенко висловлював захоплення відданості євреїв своїй релігії, культурі та ідеї власної богообразності.

Також провідник РУНВіри декларував неприязнь до греків і грецької культури як до народу «шахраїв». Він звинуватив грецьке середньовічне духівництво у боротьбі із дохристиянською культурою предків українців та у фальсифікації відомостей про неї. Зокрема, образ Дажбога «був гречинами підмінований, спотворений і для згідливості названий «ідолом» [Силенко Л. Слово Рідної Віри // Рідна Віра. – 1964. – №1. – С. 3].

Після запровадження в РУНВірі внутрішніх релігійних реформ в 1970-х роках Л.Силенко відмовився від критики чи радикальних висловлювань на адресу іудаїзму, масонства та ідей західної демократії. Але провідною темою залишалася гостра і різнобічна критика християнства. З іншого боку, Л.Силенко завжди проповідував релігійну толерантність і закликав вірних з повагою ставитися до всіх релігій за умови відсутності з їх боку загрози інтересам українському народу. В наш час він відкрито визнав, що християнство є складовою українського життя і, незважаючи на можливі успіхи РУНВіри в Україні у майбутньому, мільйони людей невизначено довгий час будуть сповідниками цієї релігії.

В теології РУНВіри також відбулись зміни. Початкове розуміння Дажбога як українського національного Бога було замінено на інтернаціональну за змістом концепцію, де «Дажбог» постає українізованою назвою спільного для всіх релігій Бога поряд з такими назвами як Аллах, Саваот, Ісус Христос, Брагма. Бог є єдиним для всіх народів, але існують різні його розуміння, які обумовлені національними особливостями [Колодний А.М. РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра). – К., 2002. – С. 13-15, 31-32].

Але у міжконфесійних відносинах найбільш агресивна критика з боку РУНВіри була спрямована на нову адресу – українців-рідновірів із альтернативних релігійних угруповань. Л.Силенко завжди усвідомлював, що у ведичних та дохристиянських віруваннях українців були поряд присутні риси політеїзму, генотеїзму та монотеїзму і писав про це у своїй «Мага Вірі» (1979). Він навіть визнавав, що сучасні нащадки аріїв у Індії, будучи сповідниками політеїстичних вірувань, мають високий рівень духовної культури. Завжди проголошуючи толерантне ставлення до усіх інших вірувань, Силенко відмовив у цьому праві лише українцям-рідновірам, які мали відмінні від нього погляди на Рідну Віру. Автор вважає, що в такий спосіб Л.Силенко, як харизматичний лідер, уникав конкуренції. Насамперед, він критикував опонентів за їх небажання визнати його першість у започаткуванні проповіді Рідної Віри і відсутність покори на цьому ґрунті. Л.Силенко уникав власне ідеологічних дискусій і звинувачував опонентів у примітивному бажанні «нашкодити» йому у його релігійній діяльності.

Полеміка між провідником Святої Української Віри – Рідної Віри (СУВ-РВ) М.Шкавритком та Л.Силенком виявила існування різниці в ідеологічних і організаційних засадах течій рідновірського руху. Провідники СУВ-РВ в 1971 р. звернулися із пропозиціями співпраці до Л.Силенка як до лідера братньої релігійної спільноти. Однак їх не було прийнято. Із 1972 р. між М.Шкавритком та Л.Силенком розгорнулася ідеологічна боротьба. М.Шкавритко підтримував версію про те, що Л.Силенко був учнем В.Шаяна, членом Ордену Лицарів Бога Сонця, а потім розірвав ці відносини і зайнявся творенням власного релігійного руху [Про спробу знеславити світлу пам'ять В.Шаяна // Нові Скрижалі. – 1983. – №1(66). – С. 1601-1607].

М.Шкавритко звернув увагу на те, що вчення Л.Силенка нагадує матеріалістичну концепцію, оскільки він замовчує питання існування душі людини, посмертного її життя. Наголошувалося, що в релігії Л.Силенка немає віри в існування душі народу як окремого духовного утворення. На його адресу висловлювались звинувачення у привласненні собі ав-

торства кількох провідних релігійних ідей. Зокрема, ідею емблеми тризуба в сонячному колі вперше запропонував, начебто, сам М.Шкавритко під час зустрічей з Л.Силенком з приводу створення Ордену Лицарів України. За цією версією, перший ескіз емблеми виконав син М.Шкавритка Святослав.

М.Шкавритко відкинув звинувачення прибічників Л.Силенка у поширюванні «примітивної філософії». Він наголосив на тому, що пропонує українському суспільству та віруючим-рідновірам дискусію навколо творів класиків літератури та історичних відомостей, зокрема «Велесової книги», в яких він не вбачає жодного примітивізму [Сторінками «Рунвіста» і «Самобутньої України» // Нові Скрижалі. – 1972. – №3. – С. 17-20]. Провідники СУВ-РВ відзначали, що Л.Силенко викривлює давні вірування українців, навмисно наголосив на їх політеїстичному характері, відкидає історичні відомості про наявність у давні часи монотеїстичного богорозуміння, щоб залишити за собою право першості на проголошення монотеїстичного культу Дажбога в наш час. Л.Силенка звинувачували у неприпустимому для українського провідника захопленні релігійною організацією іудаїзму та його ідеологією як прикладу для наслідування. СУВ-РВ проголосила, що Л.Силенко має право поширювати власні погляди, але не має права називати свою релігію «поверненням до батьківської віри» [Про руїницькі писання Л.Силенка // Щоб будувати. – 1978. – №9. – С. 11-13].

Також СУВ-РВ дискутувала із колишнім проповідником-євангелістом, колишнім Головою Станиці РУНВіри «Весна» М.Боровиком, який очолив власний релігійний рух «Бог є один». Спочатку СУВ-РВ прихильно поставилася до відходу М.Боровика та його прибічників з РУНВіри Л.Силенка, як до доказу помилкового курсу останнього щодо розбудови релігії. М.Шкавритко запросив М.Боровика на зустріч у Вінніпег і запропонував очолити релігійний рух на Сході Канади з отриманням духовного звання Волхва. М.Боровик відкинув пропозицію і започаткував ідеологічну критику СУВ-РВ на сторінках власного видання «Бог є Один». М.Шкавритко відкинув як безпідставне твердження М.Боровика про те, що СУВ-РВ відмовляється використовувати слово «Бог» для означення Вищої Сили. Було засуджено заклики М.Боровика відмовитись від згадування давніх Богів та їх імен в релігійній практиці як забобонів старовини [Про листи п. М.Боровика // Нові Скрижалі. – 1972. – №4.- С. 21]. Пізніше вчення М.Боровика було оголошене несумісним з Рідною Вірою за те, що він в негативному світлі тлумачить дохристиянські вірування предків українців, відкидаючи визнані наукові факти, і відкидає ідею національної релігії на протигагу власній інтернаціональній релігійній концепції. М.Боровика було закликано відмовитись від поширення власних релігійних ідей під «гаслом повернення до Рідної Віри» [Про болочі справи руїників Рідної Віри // Щоб будувати. – 1978. – №9. – С. 9-10].

В 1970-80-х роках від РУНВіри від'єдналися кілька рідновірських спільнот, які перетворилися на самостійні за своїм вченням громади: Громада Визнавців Української Віри (ВУВ), Громада імені Лесі Українки Української Національної Віри (УНВ), Об'єднання Українців Рідної Віри (УРВ). Підстави їх претензії до Л.Силенка як ідеолога і провідника РУНВіри однастайні: відмова визнавати свою приналежність до Ордену Лицарів Бога Сонця та засудження ним поглядів засновника Ордену В.Шаяна, привласнення ідеї відродження Рідної Віри [Боголюб П. Відродження української духовності і віри // Українське Відродження. – 1984. – №3. – С.1-3]. Засуджувалися зречення Л.Силенком давніх вірувань предків українців, творення РУНВіри як нової релігії і продукту його власної творчості, теза про те, що він заснував релігію «з волі Господа». Головним було звинувачення у формуванні Силенком в РУНВіри культу своєї особи [Шановний Побратиме Ф.Миколаєнко! // Українське Відродження. – 1988. – №20. – С. 16].

Християнство в цих громадах сприймалося негативно, що взагалі притаманне українському рідновірству. Проте агресивна критика не стала в них самоціллю. В Громаді ВУВ християнство розглядалось як шкідлива інтернаціональна релігія, яка руйнує або «засмічує» національне ество людини. Християнське вчення про Трійцю розглядалось як доказ політеїзму, який християнство начебто успадкувало від іудаїзму [В ім'я Дажбога нашого // Відродження. – 1972. – №1. – С. 1]. Об'єднання УРВ оприлюднило працю Я.Оріона «1000-ліття християнства», де цій світовій релігії надавались негативні характеристики. Провідник В.Сурма закликав українців усвідомити духовну шкоду, заподіяну народу християнством, яке, на його думку, полягало у зруйнуванні почуття спорідненості з Богом, розриві духовного зв'язку із природою, братовбивчому розколі народу після запровадження Унії [Сурма В. Тисячоліття християнства // Українське Відродження. – 1987. – №15. – С. 15].

Отже, концепція міжконфесійних відносин в українському рідновірстві другої половини ХХ століття зазнавало змін, що притаманне для релігійного життя в новітню епоху. Для початкового етапу характерна активна критика християнства в усіх його конфесійних проявах. Із зростанням рідновірського руху окреслилась тенденція до поміркованої критики християнства, що можна пояснити впливом демократичних традицій Заходу, який надав українцям діаспори як політичний притулок, так і реальне право на свободу совісті.

Негативні оцінки іудаїзму поступово відійшли на другий план перед тлумаченням цієї релігії як прикладу збереження етнічної ідентичності шляхом сакралізації власних духовних цінностей. Фактично непримиренними залишались стосунки між самими течіями рідновірського руху, що було спричинено як відносинами конкуренції, так і досить різнобарвним розумінням походження і змісту феномену Рідної Віри в житті українства.

С. БОРУЦЬКИЙ ■

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ, МІЖКОНФЕСІЙНИХ ТА ВНУТРІШНЬО ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН НА ЛЬВІВЩИНІ

Сучасний ренесанс духовного відродження українського народу тісно пов'язаний із декількома як внутрішніми, так і зовнішніми обставинами, що мали місце в нашій країні та за її межами. Йдеться, по-перше, про закономірну необхідність в другій половині 80-х років ХХ ст. тодішнього керівництва СРСР, у складі якого перебувала Україна, в проголошенні зміни внутрішньої та міжнародної політики, що у свою чергу об'єктивно зумовило низку демократичних перетворень, сприяло гласності, зменшенню авторитарного та централізованого адміністративного тиску на союзні республіки. У суспільстві стало можливим більш-менш відкрите висловлювання різних думок, позицій, які не узгоджувалися із офіційно прийнятими. Це, зокрема, стосувалося такої делікатної проблеми як світоглядна (релігійна) парадигма людини, сприйняття нею світу духовного, ірраціонального, потойбічного.

По-друге, певне значення в цьому аспекті належить всесоюзній підготовці, а відтак офіційному, тобто на державному рівні, відзначенню 1000-ліття хрещення Русі (1988), що спонукало християнську спільноту СРСР, у т. ч. й України, вперше за роки існування радянської влади, серйозніше задуматися над історією своєї країни, національної культури, української мови, релігії, духовності, а також місцем та значенням у цих процесах християнства.

І, нарешті, по-третє, вирішальне значення для розвою духовних, як й інших життєво важливих змін у нашому суспільстві, мав всеукраїнський здвиг за вихід України зі складу СРСР, що спочатку спричинило проголошення та прийняття Верховною Радою Української РСР Декларації про незалежність (1990), а після й прийняття Акту проголошення незалежності України (1991), схваленим 1 грудня 1991 р. всенародним референдумом.

Щоправда, ще напередодні та у процесі останніх подій в Україні, а особливо в Галичині й, зокрема на Львівщині, вельми бурхливо розвивалися релігійно-церковні процеси. Низка відповідних масових акцій, особливо з боку українських греко-католиків, які з 1946 р. перебували у підпіллі, безпосередньо поєднувалася з національно-визвольними змаганнями за незалежність України. Нині можна констатувати, що з одного боку, вони у значній мірі стали дієвим каталізатором національно-визвольного піднесення народу, його усвідомлення націодержавної творчості українців, а з іншого – викликали чимало проблем у релігійному середовищі краю внаслідок відсутності відповідної правової бази, а також механізмів врегулювання державно-церковних та міжконфесійних відносин. До того ж релігійне середовище Львівщини за роки радянської доби набуло значно оновленої конфігурації. Скажімо, залишаючись, як і в минулому, із досить високою релігійністю, населення області стало значно строкатішим перш за все у національному, міграційному та релігійному аспектах.

Відтепер здебільшого у великих промислових містах Львівщини, передусім обласному центрі та містах обласного підпорядкування поселилося чимало вихідців із східних областей України, після закінчення II світової війни їх мешканцями стали також багато представників народів СРСР, зокрема, росіян, які брали участь у бойових діях на цій території або ж працювали тут за скеруванням як спеціалісти у різних сферах господарства, освіти, науки, медицини, а тим більше – у системі партійних та радянських органів. Сюди ж (в основному в сільську місцевість) насильно депортувалися так звані переселенці із українських поселень у Польщі. У протилежному напрямку, до Польщі, від'їхало багато людей польської національності. Натомість радянський уряд, його каральні органи безпідставно ув'язнили, репресували або силоміць вивезли із західного регіону України, зокрема із Львівщини тисячі людей в Сибір, інші віддалені райони Росії, Казахстану та Середньої Азії, а навіть Далекого Сходу. Причини геноциду – активна участь місцевого населення у

■ **Степан Боруцький**, кандидат історичних наук, доцент гуманітарних дисциплін ЛНМА ім. Миколи Лисенка.